

หนังสือพระเครื่อง ที่มีเนื้อหาสาระและวิชาการ

พระรอด

ฉบับพิมพ์พิเศษ



- ◆ ประวัติการสร้างพระรอด
- ◆ พระรอดพิมพ์ใหญ่ มากกว่า 40 พิมพ์
- ◆ การค้นพบพระรอดด้วยตนเอง
- ◆ โบราณวิจารณ์พระรอด



กรมพระศาสนา
นางสมทรงสถิตย์ Deputy

อ. อรรถเดช กฤษณะดิษฐ์



ประวัติพระรอดวัดมหาวัน จังหวัดลำพูน

กำเนิดเมืองหริภุญไชย

เมืองหริภุญไชย (ลำพูน) สร้างขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นการขยายตัวของอาณาจักรลพบุรี ในสมัยก่อนนิยมการล่าเมืองขึ้นหรืออาณานิคมจากเมืองลพบุรี (ละโว้) ขึ้นมาทางเหนือ ซึ่งอยู่ในความครอบครองของพวกมอญและพวกลาว (ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีถิ่นอาศัยในอาณาเขตเวียงเจ็ดริน จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) เมืองหริภุญไชยเป็นส่วนหนึ่งของเมืองลพบุรี โดยการครอบครองขยายอาณาจักรของขอม (Empire Khmer) ต่อมามีความเข้มแข็งทางการเมืองและการทหาร หลังจากมีชาวเจ้าคดยให้การช่วยเหลือ (คำว่าชาวเจ้าหมายถึงฤๅษีหรือนักบวชและพระสงฆ์) จึงแยกตัวออกเป็นอิสระ มาตั้งอาณาจักรใหม่โดยอาศัยแนวน้ำปิงเป็นหลัก เป็นการแบ่งปันเขตแดนและเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อการค้าขายกับอาณาจักรข้างเคียง การทำการเกษตรเพื่อการยังชีพของประชาชน / การทหารมีขอบเขตในการดูแลพระนคร / การคลัง ได้แก่ บริเวณตั้งแต่วัดจามเทวี โรงพยาบาลลำพูน ไปจนถึงท่าน้ำปิง (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านริมปิง จังหวัดลำพูน)



ในแผนที่แสดงการขยายอำนาจของเขมร มายังลพบุรี
(ภาพจาก www.youtube.com)





เจดีย์กู่กุด สร้างในสมัยพระนางจามเทวีมาตั้งอาณาจักรครั้งแรก และต่อมาได้
ซ่อมแซมบูรณะในสมัยพระยาสรพสิทธิ พ.ศ. 1700 หลังจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่
(หลักฐานจากหลักศิลาจารึกพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย โดยพระยาสรพสิทธิ)

พระนางจามเทวีเสด็จจากเมืองลพบุรีทางบก ประกอบด้วยแม่ทัพนายกอง กองช้าง
กองม้า กองเกวียน พลเดินเท้า พร้อมกับข้าราชการบริพาร ชาวเจ้าขึ้นครองราชย์ ที่เมือง
หริภุญไชยในราว พ.ศ. 1313 พระนางจามเทวีเป็นกษัตริย์องค์แรก แห่งราชวงศ์จามเทวี
ทรงสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา และการเมือง การปกครองและวัฒนธรรม
ความเจริญทางพุทธศาสนานิกายเถรวาทในแคว้นหริภุญไชย ด้วยการสร้างที่ทำเลเดิมใน





ภาพในนิมิตร์ ที่เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ วัดจามเทวี

สมัยล้านช้างมาสร้างบ้านเมือง หรือปกครองชุมชนดั้งเดิมมาก่อน ตามหลักฐานที่ค้นพบ พระเนื้อดินเผาศิลปะลาว เริ่มด้วยพระนางจามเทวี ทรงนำเสนาอำมาตย์ พระมหาเถระ จำนวน 500 รูป ชาวเจ้า 500 ช่างสิบหมู่มาด้วย ในตำนานมูลศาสนากล่าวว่า พระนาง ทรงสร้างกุฏิวิหารทั้งหลายที่เป็นที่อยู่อาศัยแก่ชาวเจ้าทั้งหลาย 500 รูป ที่ติดตามมากับ พระนางจามเทวี พระนางทรงเป็นผู้ดูแลอุปการะเกื้อหนุนจนเจือด้วยปัจจัยสักการะมิได้ ขาด หลังจากพระนางจามเทวีทรงสถาปนาพุทธศาสนาแล้ว พุทธศาสนาก็แพร่กระจายใน อาณาจักรจามเทวีวงศ์ให้เป็นที่รู้จักทั่วไป จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พบพิมพ์พระรอดหลายวัด พบที่วัดมहांวันเป็นวัดแรก พระรอดที่มีเครื่องราช ลัญจกรประจำราชวงศ์จามเทวีวงศ์ที่พระอรุณด้านขวาองค์พระรอด นอกจากพระรอด มัก จะพบพระลำพูนอื่นๆ เช่น พระคง พระบาง พระเสี้ยว พระสิบสอง พระสาม ฯลฯ คน ทั้งหลายทั้งมวลต่างก็มีความเลื่อมใสศรัทธา สร้างที่อยู่อาศัยให้ชาวเจ้า และอารามต่างๆ รวม 5,000 หลัง ในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงพญาอาทิตยราชาว่า ทรงสร้างวัด พระธาตุหริภุญไชย ในราว พ.ศ. 1700-1835 และจากศิลาจารึกสมัยพระยาสรพลหิทธิ มี 2 หลัก เป็นอักษรมอญโบราณ แปลความว่าพระองค์ทรงสร้างวัดเซตวัน (มहांวัน) สร้าง พระไตรปิฎก ปฏิสังขรณ์วัดกุกุต (วัดจามเทวีวงศ์) หลักจากการสลักหักพังจากแผ่นดินไหว ครั้งใหญ่ และทรงผนวชพร้อมกับโอรส นอกจากนี้ในศิลาจารึกบอกถึงการสร้างพระพุทธรูป





อนุสาวรีย์พระนางจามเทวี ที่หนองดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

และพระเครื่องดินเผาสุกุลลำพูน และพระรอดสร้างในสมัยพระยาสรรรพสิทธิ ค่อนข้างชัดเจนถ้ายึดถือตามหลักฐาน ศิลปจารึก โดยยึดถือศิลปะทวาราวดีและลพบุรีเป็นหลัก ดังนั้นการค้นพบพระรอด พระคงและพระเครื่องตระกูลลำพูนอื่นๆ ในเจดีย์วัดมหาวัน สันนิษฐานว่าศาสนาเจริญรุ่งเรือง ในสมัยอาณาจักรหริภุญไชย ทำให้เมืองหริภุญไชยเป็นศูนย์กลางสำคัญทางศาสนานิกายเถรวาท สืบเนื่องกันเป็นเวลานาน นับจากพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา จนกระทั่งสมัยพญายีบา เสียเมืองให้แก่พญามังราย กษัตริย์ราชวงศ์มังรายผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 1804 และนำพระพุทธรูปหินและพระแก้วขาวกลับเชียงใหม่ ทำให้ทราบว่าพระพุทธรูปหินนั้นประดิษฐานที่อาณาจักรหริภุญไชยมาก่อน





ภาพปั้นนูนสูง พระนางจามเทวีครองเมืองลำพูน

ในปัจจุบันจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดเล็กรองมาจากจังหวัดเชียงใหม่ โรงแรมสำหรับแขกต่างถิ่นที่มาเยือนก็ยังหายาก ลำพูนอยู่ห่างจากเชียงใหม่ไม่กี่กิโลเมตร ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร แต่จังหวัดลำพูนกลับเป็นศูนย์อารยธรรมที่ผู้คนกล่าวขวัญถึงในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม จากหลักฐานที่ค้นพบและได้จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน ศิлярพระพุทธรูป/ ภาชนะดินเผา/ พระพุทธรูปโลหะ จังหวัดลำพูนมีสิ่งที่น่าสนใจที่จะกล่าวถึง ได้แก่ พระพิมพ์สกุลหริภุญไชย หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “พระลำพูน” ซึ่งหมายถึงพระเครื่องที่พบในเมืองลำพูน และกรุที่สำคัญอันได้แก่กรุวัดมหารวัน/กรุวัดพระคงฤๅษี/กรุวัดดอนแก้ว/ กรุสันกู่เหล็ก/ กรุวัดจามเทวี/ กรุวัดประตูลี้ ที่เชื่อกันว่าสร้างขึ้นในยุคสมัยของพระนางจามเทวี คำว่าพระลำพูนนี้ ในวงการพระเครื่อง จะหมายถึงพระพิมพ์ดินเผา ศิลปะหริภุญไชยผสมศิลปะเขมร เป็นที่นิยมกันทั้งองค์ที่มีขนาดเล็กๆ และขนาดองค์ใหญ่ๆ พระลำพูนมีอยู่มากมายหลายพิมพ์ทรง โดยเฉพาะพระรอด ผลงานวิจัยของอาจารย์ อรรถเดช พบว่าพระรอดพิมพ์ใหญ่นี้มีถึง 40 พิมพ์ทรง ซึ่งตรงกับการให้การของพระญาณชุมพลอดีตเจ้าอาวาสวัดมหารวัน พระลำพูนมีหลายรูปแบบ แต่โดยลักษณะโดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่ศึกษาด้านศิลปะ หรือคนในวงการพระเครื่อง จะทราบได้ทันทีว่าเป็นพระเครื่องสกุลลำพูน เพราะมีความสวยงามวิจิตร มีความหมายในตัวเอง อาจจะพบนอกเขตเมืองลำพูนหรือในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น อำเภอสารภี ปัจจุบันนี้ พระสกุลลำพูนจะได้รับความนิยมมากเพราะมีความเป็นที่หนึ่งในทุกๆ ด้าน คือ ในด้านความเก่าเป็นที่หนึ่ง ความสวยงาม





เป็นที่หนึ่ง ความคงกะพันชาตรีเป็นที่หนึ่ง จึงเป็นพระยอดนิยมอยู่อันดับต้นๆ ของนักนิยมพระเครื่องที่มีสติปัญญา คนทางเหนือและผู้ขายเกือบทุกคนก็ว่าได้ ต้องมีพระเครื่องตระกูลลำพูนห้อยคอเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อเกิดความมั่นใจ เสริมบารมี เสริมโชคลาภ เสริมความมีสง่าราศี ความมีหน้ามีตาในสังคม สังคมเมืองเหนือถ้าผู้ใดมีพระรอดไว้ครอบครองสวมใส่แล้วนับเป็นความสุขยอด เรียกได้ว่าเป็นที่สุดของที่สุดของพระเครื่อง คือ พระรอดเจ้า 1,300 ปี ที่ค้นพบที่วัดจามเทวี/ และวัดมหาวัน รุ่งที่อยู่ความลึกระดับ 5-6 เมตร พึ่งจะทันยุคพระนางจามเทวีที่สร้างโดยพระกษัตริย์สร้าง สาเหตุที่พระอยู่ในดินลึกเนื่องจากอิทธิพลจากแผ่นดินไหว ทำให้แผ่นดินยุบตัวไปอยู่ด้านล่างเมืองหริภุญไชยยุคเก่า อยู่ด้านล่าง (city under ground) จากข้อมูลทางกรมธรณีวิทยา ได้กล่าวไว้ว่าเมืองลำพูนเป็นรอยต่อของหินชั้นล่างของเปลือกโลก มักจะเกิดแผ่นดินไหวทุกๆ 500 ปี ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพระรอดไว้หลายท่าน แต่ในที่นี้ผู้เขียนได้เขียนไว้อย่างละเอียดชัดเจน ในทุกแง่ทุกมุม รวมทั้งภาพสี ชัดดำนี้ โดยเฉพาะพระที่มีสภาพเดิมๆ ซึ่งในปัจจุบันหาชมแทบไม่ได้ พระส่วนใหญ่จะล้างคราบธรรมชาติของพระออกทั้งหมด จึงยากแก่การพิจารณา เป็นเรื่องละเอียดอ่อน เรื่องธรรมชาติวิทยา คราบกรุ/ ราชว/ คราบแดง/ เม็ดผด/ คราบสนิมไขว้ / คราบปรอท/ ผิวปลากกระเบน/ หมัดไฟ/ แผ่นฟิล์ม/ ความแห้ง/ ความหมดยางของเนื้อดินเผา/ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความจำเป็นมากทางธรณีวิทยาทางโบราณคดี ที่ทำให้ทราบของวัตถุชิ้นมีความแท้จริงหรือไม่อย่างไร? ส่วนพระที่เขียนเล่นกันปัจจุบัน เรียกว่าพระกรุเก่า นำพระไปดองน้ำยาทางเคมีสาร เป็นพระที่โครงสร้างทางธรรมชาติแทบจะไม่มีให้เห็นหรือพิจารณาเลย ยากแก่การพิจารณาทางด้านโบราณคดี ดังนี้

1. คราบน้ำว่านไม่ปรากฏ
2. ไม่ปรากฏคราบกรุ
3. ไม่ปรากฏคราบแคลเซียม
4. ไม่ปรากฏคราบสนิมไขว้
5. ไม่ปรากฏหมัดไฟ
6. ความแห้งตัว
7. ดินเผาหมดยาง
8. ผิวปะการังสีหักหายไป
9. ผิวแผ่นฟิล์มสีหักหายไป





10. ใบหน้าหรือหน้าพระสิริหายไป ขาดความสวยงามทางพุทธศิลป์
11. ง่ายแก่การปลอม (การใช้น้ำยา / การขัดให้สี / การทำสี / การทำให้ผิวมัน)
12. ชนิดของเมล็ดผด (grain) บนพื้นผิวของพระเนื้อดิน

โบราณวิจารณ์ เรื่องพระสกุลลำพูน

1. เรื่องสถานที่พบพระรอดและพระสกุลลำพูน/วัดจามเทวี/วัดมหาวัน/วัดอื่นๆ เป็นพระฝางกรุ

1.1 วัดจามเทวี สถานที่ค้นพบคือสถานที่การสร้างโรงพยาบาลลำพูน ค้นพบโดยช่างชุดเสาดอหม้อ โรงพยาบาลลำพูน พบจำนวนไม่มาก

1.2 สถานที่ที่สอง คือการทำทางระบายน้ำเสียหลังโรงพยาบาลลำพูน โดยช่างประเสริฐและทีมงาน ได้พบพระลำพูนจำนวนมาก ได้แก่ พระเปิม/ พระเสียง/ พระรอดหลายพิมพ์/ พระคง/ พระบาง/ พระลือหน้างมกล/ พระสามหอมเดี่ยว

1.3 สถานที่ที่สาม ได้แก่ การสร้างศาลา เอส เอ็ม แอล หน้าวัดจามเทวี โดยช่างประเสริฐและคนงานพบพระรอดจำนวนมาก ภายหลังได้นำมามอบให้พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดลำพูนจำนวนหนึ่ง

1.4 วัดมหาวัน สถานที่ที่คนงานช่างโยธาได้พระรอดมาก คือการซ่อมถนนข้างวัดมหาวันทางทิศตะวันตก ได้พบพระรอดจำนวนมาก

1.5 สถานที่วัดมหาวัน ในการทำท่อระบายน้ำหลังวัดมหาวันโดยช่างเสริฐและคนงาน

1.6 ในการสร้างศาลาเอนกประสงค์ในวัดมหาวันโดยช่างน้อยและคนงาน พบพระรอดบรรจุในหม้อดินเผา (พระรอดนั้นอยู่รวมกันในหม้อ)

2. ยุคความเก่าของพระรอดวัดค่าจากความลึกของชั้นดิน ชั้นของดินแบ่งออกเป็น 4 ชั้น ดินชั้นบน ดินชั้นล่าง ดินเหนียว หินชั้นล่าง จากการค้นพบในการขุดสร้างศาลา เอสเอ็มแอลหน้าวัดจามเทวี พระรอด หนึ่งหม้อดินขนาดใหญ่ พระรอด และพระตระกูลลำพูน จากการบอกเล่าของคนงาน จากการขุดความลึก 5 เมตร พบฐานเจดีย์ ลักษณะพระที่ค้นพบ มีดังนี้

2.1 ดินหมดยาง การยึดตัวของโมเลกุลเนื้อดินลดน้อยลง





2.2 เนื้อพระแห้ง เนื่องจากพระฝังอยู่ในดินที่มีความชื้นเป็นพันกว่าปี พอได้รับอากาศ และความร้อน อุณหภูมิที่แตกต่างจากเดิม จึงทำให้เนื้อพระแห้ง

2.3 ผิวพระเป็นหนังปลากะเบน เนื่องจากการขยายตัวของมวลสารที่อยู่ในเนื้อพระบางชนิดที่เป็นของแข็งว่าด้วยการขยายตัวของแข็งในขบวนการทางวิทยาศาสตร์

2.4 ไม่ปรากฏคราบกรุ เพราะความลึกระดับตาน้ำ พระจะแช่น้ำ หลังจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่

2.5 เนื้อพระละเอียด มีแร่ดอกมะขามเพียงเล็กน้อย บางองค์แทบไม่ปรากฏ

2.6 ผิวพระเป็นหน้าข้าวตัง เกิดจากการกัดตัวของแร่ธาตุ 16 ชนิดที่อยู่ในรูปสารละลายในดินกัดผิวพระโดยผ่านฟิล์ม และผิวที่มีความแข็ง ทั้งนี้จะต้องใช้ระยะเวลาเป็นตัวกำหนด เติมนปัจจุบัน นิยมเรียกว่าคราบพันสามร้อยปี แต่ไม่เกิดความยุติเพราะพระที่อยู่ในความลึกระดับตาน้ำ 5-6 เมตร บางองค์นั้นไม่ปรากฏคราบธรรมชาติดังกล่าว เป็นการพิพากษาวัตถุโบราณที่ไม่มีความยุติธรรมและยังเป็นการทำลายศาสนวัตถุทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกด้วย

การขุดซ่อมถนนข้างวัดมหาวน ความลึก สามเมตร ห้าสิบเซ็น หลังจากชาวบ้านขโมยขุดพระรอด จนทำให้ถนนข้างวัดมหาวนยุบลง ช่างโยธาเทศบาลนครลำพูนได้ทำการซ่อมแซม ในการขุดซ่อมได้ทำการทำท่อระบายน้ำ ได้พบพระรอดจำนวนมากจากการเปิดเผยจากหัวหน้าช่างเป็นพระรอดกรุใหม่ (ไม่ผ่านการใช้)

การขุดท่อระบายน้ำหลังวัดมหาวน ความลึกระดับ สี่เมตร ห้าสิบ พบพระรอด/พระคง/ พระบาง บรรจุอยู่ในบาตรทองเหลือง เป็นพระรอดสีเขียว/ สีพิกุล/ สีแดง จำนวนหลายร้อยองค์ ไม่มีคราบกรุ เพราะอยู่ในระดับน้ำใต้ดิน

3. จำนวนพระรอดที่ค้นพบ ในประวัติจะบรรยายว่าพบพระรอดน้อยมากแค่หลักร้อย แต่ในความเป็นจริงมากกว่าหลายเท่า จากการเล่าของหนานแก้ว แก้วตา/ น้อยหมา/ ช่างแอ๊ด/ ช่างเสรีฐ/ ช่างน้อย/ อดีตช่างโยธาเทศบาลนครลำพูน/ ลุงสม/ ลุงมา/ ลุงน้อย แก้ว/ อัยสุก/ อัยก้อง

จากการขุดพบพระรอดจะอยู่รวมกันในหม้อ (pod) พบทีละหลายร้อยองค์ สถานที่ดังกล่าวนี้รวมกันก็หลายพันองค์ ไม่รวมพระสกุลลำพูนอื่นๆ

4. ผู้ที่ครอบครองพระรอดและพระสกุล แบ่งออกเป็นบุคคล ๔ กลุ่ม ดังนี้

4.1 กลุ่มช่างโยธาเทศบาลนครลำพูน





4.2 กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างภายในวัดมหาวน

4.3 กลุ่มคนงานที่ทำถนน / ทำทางระบายน้ำ หลังวัดมหาวน/หลังวัดพระคง

4.4 กลุ่มพระเถระที่อยู่ในวัดมหาวนช่วงปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา

5. พุทธศิลป์ในพระรอด พระรอดถือเป็นปฏิมากรรมขนาดเล็กที่ทรงคุณค่าดังนี้

5.1 เรื่องความสวยงามการลงตัวทางศิลปะ

5.2 การสื่อความหมายของอาณัติกร

5.3 เรื่องความเก่าที่เป็นที่หนึ่งในพระยอดนิม เบญจภาคี

5.4 เรื่องประสบการณ์เป็นที่หนึ่งไม่รองใคร

5.5 คุณค่าในการแลกเปลี่ยนสูงในพระเนื้อดินนิม

5.6 ในเรื่องความเก่าทางวัตถุนิยม พิจารณาง่าย

6. ความเก่าทางธรรมชาติลดการขัดแย้ง ในที่นี้จะพูดถึงความเก่าทางธรรมชาติ ที่พิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ อันได้แก่พระรอดกรุใหม่ หมายความว่าพระรอดที่ขุดขึ้นมาหลายปีแล้วแต่คงความเก่าหลักฐานทางธรรมชาติชัดเจน ดังนี้

- คราบกรุ
- เม็ดผด
- คราบเคลือบเกาะผิว
- คราบราขาว
- คราบน้ำมัน
- ผิวมะกรูด
- แผ่นฟิล์ม
- คราบสนิมไขว้
- ความเหี่ยวย่นของเนื้อพระ และความบิดงอขององค์พระ

ส่วนพระกรุเก่านั้นจะขาดหลักฐานดังกล่าวง่ายต่อการปลอมแปลง และยังขาดความสวยงามทางด้านสุนทรีย์ภาพอีกด้วย คราบกรุไม่สามารถทำใหม่ย้อนเวลาได้ เช่น คราบกรุเคลือบ/ คราบแดง พระกรุเก่าจึงเป็นพระรอดที่ดูยากในทัศนะของนักโบราณคดี และนักวิทยาศาสตร์ โดยจะมีหลักการพิจารณา พระรอด 18 ประการ ซึ่งสวนทางกับ





ทฤษฎีเขียน ที่ไม่ได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกเรื่องพระรอด เป็นเพียงพระที่ได้จากแผงพระชั้นล่าง
ส่งขึ้นไปเท่านั้น ยังไม่เจาะลึกเข้าไปถึงข้อมูลเชิงลึกความเป็นจริง

รูปภาพเปรียบเทียบ

ธรรมชาติบนผิววัตถุโบราณเนื้อดินเผากับผิวเนื้อพระรอด



หม้อและคนโทในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติลำพูน มีเนื้อโชนเดียวกันกับเนื้อพระรอด
พระรอดมักจะบรรจุในหม้อหรือคนโทที่เห็นในภาพ คราบกรุ/คราบดินนวล/คราบไข



วัตถุโบราณที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน ที่ค้นพบจะมีคราบธรรมชาติเดียวกัน
กับพระรอด/เม็ดผด/คราบกรุ/ดินนวล/คราบไข/คราบปรอท/คราบรา/น้ำตาล
เพราะมีความเก่าที่ใกล้เคียงกัน





คนโทที่นิยมพบพระรอดอยู่ด้านในหลังจากขุดพบ (เนื้อคนโทโบราณโตนสีเดียวกัน
กับเนื้อพระรอดแดงแต่คนโทได้ล้างคราบธรรมชาติออกหมด) พระที่พบในคนโท
ส่วนมากจะมีสนิมไขเกาะ



อาจารย์ อรรถเดช กฤษณะดิลก (อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิชาพุทธศิลป์) เป็นพยานตรวจ
สอบวัตถุโบราณ การมอบพระรอดและพระตระกูลลำพูน ในการมอบให้พิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติจังหวัดลำพูน ในวันที่ 18 พฤษภาคม 2553
ผู้มอบได้แก่ ประสงค์ อยู่เย็น/ คุณปิยาภรณ์ ไหวว่อง/ คุณพลิชฐ์ ปิ่นรัตน์สุวรรณ/ จ.ส.อ.
อ้าย แก้วศรี/ คุณณัฐธิดา มรุตินท์ โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้รับมอบเพื่อให้เยาวชนรุ่นหลัง
ได้ศึกษาเรื่องพระรอดและพระตระกูลลำพูน ต่อไป





คุณสุพัทธ์ มหาวิน (ตระกูลมหาวินเก่าแก่ วัดมหาวิน) ได้มอบพระรอดวัดมหาวิน
จำนวน 16 องค์ให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน โดยมี
ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะใจอินทร์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดลำพูน
เป็นผู้รับมอบวันที่ 5 มีนาคม 2553
ผู้ที่สนใจจะชมพระรอดแท้ให้มาชมที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน



ตู้ที่โชว์พระรอดภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ลำพูน (อาคาร 2)





ประวัติน้อยหมา วัดมหาวัน (ความจริงวันนี้เรื่องพระรอด)



เดิมชื่อ นายสมาน ลือชัย ต่อมามีการเพี้ยนของภาษาหรือการเรียกจากสมานเป็นหมา เมื่อวัยเด็กพ่อน้อยหมาได้บวชเป็นสามเณรที่วัดมหาวัน ในสมัยก่อนชาวบ้านนิยมให้ลูกหลานบวชเรียนที่วัด และบวชเป็นพระต่อที่วัดมหาวัน ในยุคที่พระญาณชุมพลเป็นเจ้าอาวาส วัดมหาวัน (พ.ศ. 2491) ในขณะเข้าสู่วัยรุ่นมีความนิยมชมชอบในองค์พระรอดมาก เพราะมีความสวยงาม ความคลาสสิก ศิลปะที่มีขนาดเล็กสวยงามเหมือนมีชีวิต น้อยหมาเคยมีประสบการณ์เรื่องพระรอดด้วยตัวเอง เรื่องคลาดแคล้วและคงกระพัน เมตตามหานิยมเป็นที่หนึ่ง

ในการสร้างพระรอดสมัยก่อน ช่างหลวงไม่มีแว่นตาเช่นปัจจุบัน จึงน่าจะคิดว่าเขาทำได้เช่นไร ? หรือทำด้วยมนตร์วิเศษ ว่าด้วยการย่อ่นระยะทาง/ การย่อหุ่นพยนต์ น้อยหมาจึงได้สะสมพระรอดโดยการค้นหาซุดหาด้วยตัวเอง พ่อน้อยหมาได้เล่าว่าบริเวณที่ได้พระรอดมาก คือ บริเวณหอรบขัง/ ใกล้ฐานเจดีย์/ บริเวณต้นโพธิ์หน้าวัด/ ด้านข้างกำแพงวัด หนองน้ำด้านทิศตะวันตก ซึ่งข้อมูลตรงกับความเป็นจริงที่เจดีย์ได้ล้มไปทางทิศตะวันตกของวัดเนื่องจากแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงเพราะจังหวัดลำพูนเป็นรอยร้าวของโลก (Earth Quake) จะมีแผ่นดินไหวทุกๆ 500 ปี ข้อมูลทางธรณีวิทยา จึงได้เกิดเมืองซ้อนเมืองขึ้นในจังหวัดลำพูน (city under ground)





น้อยหมาขณะมาเป็นสามเณร พระลูกวัดหรือเพื่อนสามเณรด้วยกัน พอชุดพบพระรอดได้ก็จะนำไปให้เพื่อนน้อยหมาดู น้อยหมาชอบสะสมพระรอดสวยๆ ก็ขอซื้อด้วยเงินหรือแลกด้วยสังฆทานบ้าง ต่อมาได้ลาสิกขาบท ได้ใช้ชีวิตตามชาวบ้านทั่วไป น้อยหมาแต่งงาน มีลูกสาวคนเดียว ชื่อ จันทร์สม ลือชัย ต่อมาแต่งงานกับคุณทองเจือ ห่วงขาว ทำงานป่าไม้ มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อนายกานต์ ห่วงขาว (บอล ลำพูน) บุตรสาวชื่อ นางสาวจิตรา ห่วงขาว คุณทองเจือเป็นพนักงานป่าไม้จังหวัดลำพูน และคุ้นเคยกับคุณเชียร อีรศานต์ (ทำงานกรมป่าไม้เหมือนกัน) จึงนำพระรอดไปให้คุณเชียร อีรศานต์ เพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ต่อมาคุณเชียรได้เสียชีวิตลง พระรอดที่อยู่ในวงการหลายองค์ เพราะน้อยหมานิยมให้พระรอดมีคราบธรรมชาติเดิมๆ และนิยมใช้นวดทาผิวพระ จึงมีคราบน้ำตาล และคราบกรุสีน้ำตาล แล้วทาด้วยสีผึ้งทาปาก (นวดมนต์) พระรอดที่น้อยหมาเก็บสะสมจะเป็นพระรอดที่สวยงามมีหน้ามีตาแทบทั้งสิ้น โดยใช้สังฆทานแลกเอามาบ้างหรือซื้อมาบ้าง ในสมัยก่อนพระรอดไม่มีราคาสูง ส่วนพระรอดที่ไม่สวยได้ขายให้โกห่วยไป และคุณเชียร อีรศานต์ และเขียนพื้นบ้าน ดังปรากฏในหนังสือส่วนกลาง พระส่วนมากจะไม่สวย หน้าตาไม่มีบ้างไม่ชัดเจนบ้าง ซึ่งปรากฏในหนังสือ พระสกุลหริภุญไชย แต่เนื้อพระอยู่ในโซนเนื้อเดียวกัน สีขาว/ สีดอกพิกุล/ ดอกพิกุลแห้ง/ สีเขียวหินครก/ สีเทาอม/ สีชมพู ในปัจจุบัน พระรอดที่เพื่อนน้อยหมาสะสมนั้น ส่วนใหญ่เป็นพระรอดพิมพ์ใหญ่สภาพสวยๆ มีใบหน้าชัดเจน พอร์มสวยเกือบทุกองค์ (พอร์ม หมายถึง รูปทรงภายนอกของพระรอด)

เพื่อนน้อยหมาเล่าให้ฟังว่า ตอนที่ชุดพบพระรอดใหม่ๆ มีความตื่นเต้น ต้องการเห็นพิมพ์พระ จึงนำพระรอดไปล้างน้ำและขัดด้วยแปรงสีฟัน ทั้งไว้สักพักปรากฏว่าคราบกรุที่อยู่บนผิวพระรอดและบนเนื้อพระรอดนั้นละลายไปกับน้ำหมด ยกเว้นพระรอดเนื้อสีเขียว เพราะเผาด้วยไฟแรงพระเนื้อผงหินสีเขียวเนื้อพระจะแข็งพอๆ กับหิน

ดังนั้นพระรอดของเพื่อนน้อยหมา จึงมีสภาพเดิมๆ เพราะน้อยหมาไม่ได้นำพระไปล้างน้ำอีก จึงยังมีธรรมชาติให้เราได้ศึกษาธรรมชาติวิทยาของพระรอดได้อย่างชัดเจน รวมทั้งวัตถุโบราณที่ชุดพบได้ที่วัดประตูลี้และที่วัดมหาวันเป็นคราบกรุชนิดเดียวกันกับพระรอดดังกล่าว จึงถือว่าเพื่อนน้อยหมา เป็นปุชนิยบุคคลหนึ่งที่มีคุณประโยชน์มหาศาลมาก ในการศึกษาเรื่องพระรอด ที่มีอายุถึง 1,300 ปี ให้อรรถกถาแยกแยะ ระหว่างพระแท้และพระเก๊อย่างแท้จริง

มรดกเรื่องพระรอดหลายร้อยองค์ หลังจากน้อยหมาเสียชีวิตลง มรดกพระรอดก็ต้องตกเป็นของลูกสาวคนเดียว คือนางจันทร์สม ห่วงขาว พระรอดทั้งหมดได้เก็บรักษาใน





เซฟอย่างดี ต่อมาสามีเสียชีวิต และไม่นานนางจันทร์สมก็เสียชีวิตตาม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2552 ทั้งมรดก พระรอด บ้านและที่ดิน เป็นมรดก โดยให้ทนายทำพินัยกรรมไว้ก่อนล่วงหน้าว่า เงินที่ขายบ้านและที่ดินเป็นเงินแปดแสนบาท อีก 10 ปี ลูกทั้งสองถึงจะมีสิทธิ์นำเงินมาใช้ได้ เพราะเป็นห่วงอนาคตของลูกๆ ยังอยู่ในวัยรุ่นความคิดยังไม่เป็นผู้ใหญ่พอ

บอล ลำพูน (นายกานต์ ห่วงขาว) ซึ่งถือว่าเป็นทายาทพระรอด (เขียนพระรอดตัวจริง) เห็นพระรอดมาตั้งแต่เด็ก มีพระรอดมากที่สุด ทุกพิมพ์ เป็นลูกชายคนโต จึงรับมรดกพระรอดทั้งหมด ได้ซื้อหนังสือพระรอดของอาจารย์อรรคเดช กฤษณะดิลก มาอ่าน จึงติดต่อให้อาจารย์อรรคเดช กฤษณะดิลก มาช่วยตรวจเช็คพระรอดให้ ปรากฏว่าเป็นพระรอดวัดมหาวันแท้ทั้งหมด เพราะนายบอลถือว่าอาจารย์อรรคเดช มีความเชี่ยวชาญ เรื่องพระรอดเป็นอย่างดีในประเทศไทยในขณะนี้ ที่ศึกษาพระรอดเจาะข้อมูลเชิงลึกอย่างจริงจัง/ทำการวิจัยเกี่ยวกับพระรอดเก๊ สะสมพระรอดลือพิมพ์ไว้ทุกฝีมือ เพื่อเป็นครู จะได้ไม่หลงทาง จึงสามารถแยกแยะได้ชัดเจน จนปัจจุบันได้ตั้ง บทบัญญัติ 18 ประการในการพิจารณาพระรอดแท้ (ที่สะสมพระฝีมือมีประมาณ 100 ฝีมือ ปริญาบัตรพระรอดเก๊นั้นประมาณ 1 ปี๊บ ค่าเล่าเรียนโดยเฉลี่ยประมาณล้านกว่าบาทเห็นจะได้) คุณจะปลอมอย่างไร? ก็ไม่ผ่านตาอาจารย์ อรรคเดช จนเขียนขาดกแล้ว ในมาตรฐานการตรวจเช็คพระรอดแท้ ล่าสุดได้ตรวจสอบพระรอดของคุณสุภัตร์ มหาวัน (บรรพบุรุษเป็นคนชุมชนมหาวัน) นักข่าวของภาคเหนือหนังสือพิมพ์แนวหน้าศูนย์ภาคเหนือ มีความประสงค์มอบพระรอดของบรรพบุรุษที่เก็บมานานให้กับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดลำพูน จำนวนพระรอดที่มอบให้ประมาณ 16 องค์รวมทั้งพระยอดนียมทางเหนืออีกประมาณ ๕๐ องค์ นอกจากนั้นยังมีผู้บริจาคร่วม เช่น คุณประสงค์ อยู่เย็น/ คุณ ปิยาภรณ์ ไหววอง/ คุณสุรพันธ์ ไชยวุฒิ/ คุณไกรภพ กฤษณะดิลก/ คุณณัฐวรรณธร ไทยเจริญ/ คุณณัฐธิดา เพื่อไว้เป็นที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องพิมพ์พระรอดของเยาวชนต่อไปในอนาคต พระทุกองค์เป็นพระที่ไม่ผ่านการใช้ สภาพธรรมชาติง่ายแก่การพิจารณาเป็นอย่างยิ่งให้ผู้สนใจที่จะชมพระรอดวัดมหาวันแท้ๆ เชิญชมได้ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูนทุกวัน นอกจากพระรอดแล้วยังมีพระตระกูลลำพูนอื่นๆ และพระเบญจลำพูนอีกด้วย

ความรู้เรื่องพระรอดที่เปิดเผยเป็นวิทยาทานในอินเทอร์เน็ต ben.ja.amulet.com และ phrarod.com หรือ youtube.com ได้ให้ความรู้กับคนทั่วประเทศ เรื่องพระเครื่องที่ไม่เคยเปิดเผยที่ไหนมาก่อน เรื่องพระเบญจภาคีข้อมูลของนายกานต์ ห่วงขาว บอล ลำพูน (หลานน้อยหมา) เป็นการยากยิ่งนักที่จะขออนุญาตนำพระรอดที่รักและหวงแหน





มากมาถ่ายรูปและส่องกล้องดูได้ต้องใช้เวลาดิตต่อกับนายกานต์นานถึง 3 เดือน จึงมีโอกาสดูชิ้นชมบาร์มีของพระรอดดังกล่าว ปกติแล้วอุปนิสัยของนายกานต์ จะรักความสงบไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวพูดคุย พบปะกับผู้คน เป็นคนที่ร่าเริง สนุกสนาน มีเหตุผล รักความถูกต้อง ถ้านายกานต์ไม่ชอบอ่านหนังสือคงจะไม่ได้พระรอดกลุ่มนี้ ที่มีความสวยทุกองค์ นายบอลได้เปิดเผยว่า ตาบอกว่าพระรอดที่ไม่สวย คัดขายให้โกหย่วน/ ขายให้คุณเชียร ส่วนมากปิ่นหัก/ หน้าไม่ชัด พระรอดน้อยหมาแต่ละองค์ จึงสวยแชมป์เกือบทุกองค์ดังได้ตีพิมพ์ ในหนังสือพระรอด ปทานุกรมพระรอดฉบับพิเศษ เล่มที่ 1 อาจารย์ อรรถเดช จัดพิมพ์หนังสือ ปทานุกรมพระรอด ฉบับพิเศษ คุณๆเขียนถึงกับตะลึง เพราะแต่ละองค์สวยทั้งนั้น (เป็นพระของน้อยหมา) บอล ลำพูน ได้ลองตาเขียนระดับประเทศ ในกรุงเทพฯ มี 2 กลุ่ม 4 คน เสียมวย ไปหลายคน (ดูพระรอดไม่เป็น) ให้นานาทัศน ที่น่าขบขัน ดังนี้ บ้างก็บอกว่า เอาเนื้อเก่ามาบดผสมบ้าง/ บ้างก็ว่าถอดพิมพ์จากคอมพิวเตอร์ รายนี้ น่าสงสัยมากช่างไม่รู้อะไรเลย? เหตุผลก็คือว่า เพราะพระรอดที่ท่านเก็บเป็นพระไม่สวย พอเห็นพระรอดสวยมีหน้ามีตาชัดเจน ดูไม่เป็น บ้างก็บอกว่าพระรอดแท้ต้องกรีดกระเจกได้ รายนี้ โละเทอะไปใหญ่ เพราะยังไม่เข้าใจเรื่องโชนเนื้อพระรอด เอาสีเสียเลย ชินเอาโชนเนื้อดินดิบ (เผาไม่สุก) ไปกรีดกระเจกแล้วจบเลย พระจะหักและชำรุดเสียหาย เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ (พระรอดใหม่ก็กรีดกระเจกได้ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิและการเผา)





พระรอดนั้นถือเป็นพระเครื่องที่ล้ำค่ามาก มีความเด่นทุกๆ ด้าน ดังนี้

1 เรื่องของศิลปะ เป็นพระเครื่องขนาดเล็กที่มีความสวยงามกว่าพระเครื่องทั่วไป ออกแบบการสร้างโดยช่างหลวง มีพระเนตรพระพักตร์ชัดเจน ประกอบด้วยพุทธศิลป์ที่ลงตัวด้านปรัชญาและความขลัง พระรอดนั้นนักวิชาการหลายสาขาให้ความเห็นว่าเป็นศิลปะผสมระหว่าง ลพบุรี/ ทวารวดี/ ลังกา และยังได้เครื่องราชลัญจกร ที่พระอุระก็เคยปรากฏ ในพระรอดบางพิมพ์ ออกแบบโดยช่างหลวง ได้สมส่วนลงตัวทางศิลปะสวยงาม เป็นที่ประทับใจของผู้ที่ได้พบเห็น

2 เรื่องของมวลสารในการสร้าง มีวัตถุมวลสารล้วนแต่หายาก เช่น ดินศิลาอิศุน (ตัววัดพระรอดแท้) /แร่เหล็กไหล/ แร่เหล็กไหลตาแรด/ เหล็กน้ำพี้/ โพรงเหล็กไหล/ วานมงคล 108 ชนิด/ แร่สังฆวานร/ แร่เมฆพรช/ แร่เมฆสิทธิ์/ วานงู/ วานไพรดำ/ วานนกคุ้ม

3 ผู้สร้าง ได้แก่ พระนางจามเทวี ทรงให้ฤๅษีเป็นผู้สร้าง ฤๅษีหมายถึง นักบวชผู้มีฤทธิ์ กฤชดา อภินิหาร จนได้รับตำแหน่งดำรงตำแหน่งสำคัญในวัง เช่น ไทหลวง/ บุโรหิต/ ที่ปรึกษาเรื่องการเมืองและการทหาร วัตถุประสงค์ในการสร้างพระรอดก็เพื่อเป็นสื่อหรือเครื่องหมายของการขยายอาณาจักรทริภุญไชย เป็นขวัญและกำลังใจให้ทหาร อีกประการหนึ่งคือการสืบอายุพระศาสนา

4 ความเก่า ถือว่าพระรอดเป็นพระเครื่องที่มีอายุเก่าแก่กว่าพระเครื่องทั่วไป อายุถึง 1,300 ปี สร้างจากดินอาถรรพ์ (ดินศิลาอิศุน มีคุณสมบัติที่ทำให้พระรอดมีสีดอกพิกุล สีดอกจำปี) ได้แก่ ดินบริสุทธิ์-น้ำศักดิ์สิทธิ์จากดอยชะม้อ

5 พุทธคุณและความเชื่อ พระรอดนั้น เด่นมาในด้านความคงกะพันชาตรี จากการที่ทหารใส่ไปรบหลายครั้งในสงครามก็รอดกลับมา/ คนมีระดับเจ้าพ่อก็แคล้วคลาดบ่อยๆ/ ด้านเมตตามหานิยม ด้านทำมาค้าขาย สรรพก็คือพุทธคุณครอบจักรวาลนั่นเอง จนเป็นที่ล่ำลือของชาวต่างประเทศ ได้มีเจ้าพ่อมาเพียใหญ่โซนเอเชีย มีประสบการณ์สูงเรื่องพระรอด ถูกลอบยิงมาหลายครั้งจึงสั่งให้หาพระรอดพิมพ์ใหญ่ พิมพ์ร้อยล้าน พิมพ์ไหล มีขีดช่างหลวง ซึ่งหายากมาก สอบถามไปยังผู้ขุดพระรอด ทางนายช่างโยธาฯ คนงานทั่วเทศบาลลำพูนช่วยกันหาได้เพียง 100 องค์ เพราะเขาสั่งในจำนวน 400 องค์ขึ้นไป ในราคาหลักล้านบาทขึ้นไป นี่คือความยิ่งใหญ่ของพระรอดเจ้า หรือเรียกขานนามว่า เพชรล้านนา





สถานที่พบพระรอด

คือ บริเวณของวัดมหาวันทางทิศตะวันตกตามคำบอกเล่าของพ่อน้อยหมา

ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า วัดมหาวันเมื่อก่อนนี้มีเพียงแค่เจดีย์หักเหลือแต่ฐานเจดีย์ไม่มีสภาพเป็นวัดเช่นปัจจุบัน ดูได้จากรูปภาพเก่าที่ถ่ายเอาไว้ แต่สถานที่ที่ได้พบพระรอดจากการบอกกล่าวของกลุ่มช่างและคนงานก่อสร้างไว้ ได้แก่บริเวณดังต่อไปนี้

- ถนนข้างวัดมหาวัน
- หนองน้ำข้างวัดทางทิศตะวันตก
- การก่อสร้างกุฏิเจ้าอาวาส
- การก่อสร้างวิหารใหม่วัดมหาวัน
- บริเวณหอรบะฮัง
- กุฏิกรุงเทพฯสามัคคีธรรม
- ศาลาเอนกประสงค์ในวัดมหาวัน
- การขุดท่อระบายน้ำด้านหลังวัดมหาวัน



ศาลาเอนกประสงค์ในวัดมหาวันจากการเปิดเผยของช่างก่อสร้าง





บริเวณหอระฆังในวัดมहांวัน ช่างแอ๊ดพบพระรอดพิมพ์ใหญ่และพิมพ์กลางจำนวนมาก



การทำทอระบายน้ำหลังวัดมहांวัน โดยช่างเสรีฐและทีมงาน พบพระรอดจำนวนมาก
บรรจุในบาตรทองเหลือง เป็นพระรอดแบบมีปีกชนิดสี่เหลี่ยม





การซ่อมถนนข้างวัดด้านทิศตะวันตกที่ทรุด เนื่องจากมีการขโมยชุดพระรอด
ช่างแก้วและทีมงานได้พระรอดไปจำนวนหนึ่ง รวมทั้งพระรอดที่อยู่ในปล้องยอด
ของเจดีย์ จากการเปิดเผยของคณงาน พระรอดชุดดังกล่าวได้ไปมอบให้
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน ชมองค์จริงได้ทุกวัน
ลักษณะองค์พระลำสวยงาม



ในการชุดสร้างศาลาเอสเอ็มแอล บริเวณหน้าวัดจามเทวีโดยช่างเสรีฐและทีมงาน
ได้พบพระรอดเนื้อสีขาวและสีพิกลหลายร้อยองค์ในหม้อดินขนาดใหญ่
ได้นำตัวอย่างพระรอดมอบไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดลำพูน
ชมองค์จริงได้ทุกวัน พระรอดวัดจามเทวี





การเปลี่ยนแปลงผิวพระรอดตามสภาพสิ่งแวดล้อม

1 ภัยธรรมชาติ อาจเกิดจากแผ่นดินไหวในอดีต เพราะลำพูนอยู่ในโซนเปลือกโลก เป็นรอยต่อรอยร้าวเปลือกของโลก ทำให้พระรอดบางส่วนจมลงไปใต้ลึกหลายเมตร จะมีอิทธิพลต่อเนื้อพระและผิวพระ

2 ภัยจากสงคราม พม่ายึดเมืองเชียงใหม่และลำพูน ทำลายวัตถุโบราณของมีค่าต่างๆ จนหมด สันนิษฐานว่าเจดีย์วัดมหาวัน หรือเจดีย์พระรอดนี้คงมีขนาดใหญ่มาก อาจจะใหญ่กว่าเจดีย์องค์ปัจจุบันหลายเท่า ยอดเจดีย์หักลงมาอยู่ปากถนนทางด้านขวามือ ซึ่งสถานที่นี้มีการค้นพบพระรอดถนนช้างวัดมหาวันมาก ต่อมาชาวบ้านได้พากันมาขุด ระหว่างถนนช้างวัดเจาะเข้าไปหาวัดมหาวันจนกลายเป็นอุโมงค์ จึงทำให้ถนนพังยุบลงมาและได้มีการซ่อมแซม จากการซ่อมแซมถนนนี้ ผู้ซ่อม ได้แก่ เทศบาลนครลำพูน แผนกช่างโยธาและคนงาน จึงได้พระรอดไปมากพอสมควร จึงได้นำพระรอดชุดนี้มาถ่ายรูปและศึกษาให้ชัดเจน เพราะในกฎหมาย ใครที่พบวัตถุโบราณในเขตวัด ให้นำส่งหรือแจ้งกรมศิลปากร ผู้ครอบครองไว้จึงกลัวความผิด จนเวลาผ่านไปนานจนพินาศคือความเป็น เวลา 30 ปี จึงกล้าเปิดเผยปรากฏเป็นพระรอดพิมพ์สวยงามชิ้นนั้น ดังจะปรากฏในหนังสือเล่มนี้

คราบกรงของพระรอด

วัตถุโบราณที่ค้นพบที่วัดประตูลี้ เช่น หม้อ คนโท ภาชนะ เครื่องใช้ เศษพระเครื่องหัก สิ่งที่ค้นพบเหล่านี้ เป็นอุปกรณ์ชิ้นเอกในการศึกษาพระรอดหรือพระเนื้อดินอื่นๆ เพราะปัจจุบันนี้มีการปลอมพระรอดกันมาก และมักจะนำพิมพ์พระรอดองค์ที่ผ่านการประกวดมาทำการปลอม จึงทำให้คนทั่วไปเข้าใจผิดเกิดความไขว้เขว เพราะหนังสือพระเครื่องส่วนใหญ่ มักจะไม่ให้ความรู้ทางวิชาการ จะเสนอเรื่องรูปภาพเพียงด้านเดียวและเรื่องพิมพ์พระและตำหนิเท่านั้น ขาดความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ ความเป็นมา ความเก่าและมวลสาร โดยเฉพาะความเก่าของเนื้อพระรอดนั้นมีความน่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาเรื่องเนื้อพระรอดในทางธรรมชาติวิทยานั้น น่าจะศึกษาจากวัตถุโบราณที่เป็นดินเผาที่ค้นพบได้จากวัดประตูลี้ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างในสมัยพระนางจามเทวีแห่งอาณาจักรหริภุญไชย ซึ่งมีอายุ 1 300 ปี นอกจากวัดประตูลี้แล้ว ยังพบภาชนะดินเผาที่วัดมหาวัน วัดดอนแก้ว วัดพระยืน วัดพระคง ซึ่งวัดต่างๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ล้วนแต่มีอายุยาวนานถึง 1 300 ปี





ดังนั้น การศึกษาพระเนื้อดินให้พบรายละเอียดที่รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วิทยาให้ชัดเจน ถูกต้อง จะต้องมีส่วนที่เหลือให้ศึกษา นั่นก็คือวัตถุโบราณตามวัดต่างๆ ที่ได้กล่าวมา ครั้นจะไปศึกษาพระรอดที่ห้อยตามคอเสีย ตามแผงพระหรือตามเขียนพระทั้งหลาย คงไม่ได้แก่นสารและไม่ได้ข้อเท็จจริง เพราะคนเหล่านั้นล้วนแต่มุ่งเน้นในเชิงพุทธพาณิชย์เหมือนกันทุกคน หวังที่จะขายของตัวเอง คงไม่มีใครที่จะบอกว่าของผู้อื่นดีกว่าของๆ ตัวเอง ความเป็นจริงแล้วการดูพระด้วยตาเปล่าก็สามารถดูได้ แต่ถ้าเปรียบเทียบวัตถุโบราณกับพระรอดเก่า โดยเฉพาะเป็นพระรอดที่คนโบราณเก็บไว้ในสภาพเดิมๆ จะทำให้การศึกษาเรื่องพระรอดมีความละเอียดมากยิ่งขึ้น

การศึกษาเรื่องพระรอดให้ได้ละเอียดยิ่งขึ้น ควรศึกษาเรื่องต่อไปนี้

บัญญัติ 1 ประการในการพิจารณาพระรอดแท้

1. **เรื่องของเนื้อพระรอด** หมายความว่า พระรอดนั้นแยกเนื้อเป็น 2 ประเภท อันได้แก่เนื้อดินดิบและดินเผา ดินดิบแยกออกเป็นสองประเภท เผาและไม่เผา ไม่เผาคือพระรอดที่ปั้นจากดินศิลาอิฐดิน ซึ่งมีคุณสมบัติใกล้เคียงกับปูนโบราณที่ใช้ปั้นพระสมเด็จ ดินชนิดนี้จะถนอมเนื้อว่าน มีความแข็งแรง เมื่อแห้งและเซ็ดตัว ประเภทที่สองได้แก่ ดินเหนียวผสมมวลสารบังคับแล้วนำไปเผาในหม้อดินเผาที่อยู่ใกล้ไฟ เนื้อพระจะออกสีเขียว (ความร้อนเกินกว่า 1,000 องศาเซลเซียส) ใกล้ไฟออกไปจะเป็นสีแดง/ สีสีอิฐ และสีหัวไพรแห้ง/ สีดอกพิกุล (ดินที่เผาไม่สุกอุณหภูมิต่ำกว่า 1,000 องศาเซลเซียส) มี 3 เฉดสี สีดอกพิกุลบาน/ สีดอกพิกุลแห้ง/ และสีอิฐ

2. **เรื่องพิมพ์พระรอด** พระรอดนั้นในหนังสือโบราณ ได้กล่าวไว้ว่า มีลักษณะสามอย่าง คือแบบพิมพ์สั้น/ แบบพิมพ์ยาว/ แบบพิมพ์แบน และพิมพ์ที่ได้สัดส่วนพุทธศิลป์ลักษณะ คือพระปางมารวิชัยมีโพธิ์บัลลังก์เป็นผนังเป็นใบโพธิ์สมมุติ แผงด้วยปรัชญา และคาถาของพระฤๅษี ในสมัยนั้นอาจมีการพบพระรอดจำนวนน้อย ต่อมา มีการพบพระรอดจำนวนมาก จึงได้จำแนกออกเป็น 5 พิมพ์ อันได้แก่ พิมพ์ใหญ่/ พิมพ์กลาง/ พิมพ์เล็ก/ พิมพ์ต้อ/ พิมพ์ตีน (แต่ละพิมพ์ก็แยกออกไปอีกหลายพิมพ์) เช่น พระรอดพิมพ์ใหญ่ที่ได้ค้นพบล่าสุดไม่ต่ำกว่า 40 พิมพ์ (แต่ตำหนิในองค์พระโดยรวมจะใกล้เคียงกัน) ที่สังเกตเห็นอีกประการหนึ่ง คือมักมีเนื้อเกินปะด้านหลังเป็นบางองค์ของพระรอดวัดมหาวัน บ้างเนื้อเกินเล็ก และที่เป็นแผ่นก็มีปรากฏ





3. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายความว่า พระรอดที่อยู่ในหม้อดินเผา และนอกหม้อดินเผา การอยู่ดินหรือการอยู่ลึกตามชั้นต่างๆ ของดิน การอยู่ในดินที่มีแร่ธาตุที่ต่างกั

กัน

3.1 พระรอดที่อยู่ในหม้อดิน จะมีสภาพสนิมไขติดบนผิวพระรอด ถ้าสัมผัสด้วยมือจะมีความหนึ่กนุ่น

3.2 พระที่กระจายนอกหม้อ อันเกิดจากแผ่นดินไหว ลักษณะนี้พระจะมีคราบกรุหนาติดแน่น แตกต่างกับสภาพพระที่อยู่ในหม้อ

3.3 ดินชั้นบน พระรอดจะมีคราบดินคราบกรุติดหนาแน่น

3.4 ดินชั้นล่าง พระรอดที่ถูกค้นพบโดยช่างสร้างทางในการขุดทำถนนหน้าวัดจามเทวี หรือที่การสร้างศาลาเอสเอ็มแอลข้างวัดจามเทวี ความลึกประมาณ 5-6 เมตร เนื้อพระจะไม่มีคราบกรุ จะมีคราบเคลือบผิวเป็นเกรงกึ่งน้อยหรือชาวบ้านเรียกว่าหนังคางคกหรือหนังปลากระเบน บ้างก็ถูกเคลือบผิวเป็นเขียวคาดแดง เขียวคาดเหลือง ในกรณีพระหักจึงเห็นความแตกต่างชัดเจน เป็นหลักการพิจารณาพระรอดแท้่อีกประการหนึ่ง

3.5 ในกรณีที่ใกล้น้ำ สนิมเหล็ก หรือน้ำฮาก จะมีคราบลักษณะสีน้ำตาล

3.6 พระรอดที่สร้างยุคแรกมักจะอยู่ในดินชั้นล่างลึกใกล้ตาน้ำประมาณ 5-6 เมตร น้ำในดินมีธาตุต่างๆ ในรูปสารละลายออกมา ทำให้ผิวพระขีด และผิวพระเป็นรูพรุน ชาวบ้านเรียกว่า ตามด ลักษณะนี้บางคนเรียกว่า เนื้อพระหมดยาง เป็นการพิจารณาพระแท้่อีกประการหนึ่ง

4. สีพระรอด หมายความว่า การเผา อุณหภูมิ เป็นตัวกำหนดสีพระรอด สีดินดิบที่มาตรฐาน อันได้แก่ สีดอกพิกุล/ สีดอกจำปี/ สีมอย/ สีสาวท/ สีเขียว เผาด้วยความร้อนสูง ลักษณะนี้เรียกว่าเนื้อผงหิน (ลักษณะนี้สามารถกรีดกระจกได้แต่ไม่แนะนำจะทำให้พระหักและชำรุดได้ เพราะพระรอดที่มีอายุมากๆ ความเค้นความเครียดของโมเลกุลจะลดลงตามอายุความเก่า)

5. คราบกรุ หมายถึง คราบที่เกาะบนผิวพระ มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม ถ้าพระรอดอยู่ดินชั้นบนจะมีคราบกรุติดแน่น ถ้าพระรอดอยู่ในหม้อดินเผาจะมีคราบสนิมไขเกาะคล้ายกับพระเนื้อโลหะ เนื่องจากพระดินเผาที่มีความแข็งจนกลายเป็นหินจนผิวพระจะกลายเป็นสภาพคุณสมบัติใกล้เคียงกับพระเนื้อโลหะ บางทีมีคราบสีชมพูหรือสีผิวของพระ





6. **หนังปลากะเบน (เม็ดผด)** หมายความว่า แคลเซียมที่เป็นสารละลายอยู่ในดิน ที่มีน้ำซังเกาะบนผิวพระเกาะกระจายเป็นตุ่มเล็กๆ หรือเรียกกันว่าเกาะน้อย ในพระเครื่องตระกูลลำพูนที่มีอายุพันกว่าปีขึ้นไป ถ้าแคลเซียมเกาะหนาหรือฉาบทั้งองค์นั้น เป็นพระที่พิจารณาง่ายกว่าเกาะน้อย มักจะพบทั่วองค์พระหรือชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกว่า หนังปลากะเบน พระลักษณะนี้มักพบในความลึกประมาณ 5 6 เมตร สันนิษฐานว่าเป็นพระรอดยุคแรก

7. **น้ำหนัก** หมายความว่า พระรอดที่มีความเก่าผ่านฤดูต่างๆ มาเป็นระยะเวลา 1 300 ปี ในอุณหภูมิที่ต่างกัน ประเทศไทยมี 3 ฤดูเท่ากับ 3 1300 3 00 ครั้ง ในภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ร้อน เย็น เปียก กาลเช่นนี้จะทำให้เนื้อพระหดตัว มีการควบแน่นของโมเลกุลในเนื้อพระ จึงทำให้พระมีน้ำหนักดีกว่าพระใหม่ที่มีปริมาตรเท่ากัน

8. **ภาชนะที่บรรจุพระรอด** ทำให้เกิดสนิมในดาซ่าย สนิมในกรณีที่พระรอดนั้นได้บรรจุในคนโทขนาดเล็กหรือหม้อขนาดเล็กหรือถอบ มักจะพบสนิมไขบนผิวพระ นับเป็นการพิจารณาพระรอดแท้อีกประการหนึ่ง กว่าดินเผาจะกลายสภาพคุณลักษณะคล้ายโลหะจะต้องใช้ระยะเวลาหลายร้อยปี

9. **ตามด และความแห้ง ในเนื้อพระ** ในกรณีพระนั้นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แห้งใน ความชื้นเป็นเวลาหลายร้อยปี มีผลทำให้ผิวแกร่งของผิวพระเสื่อมลง เนื่องจากความชื้นมีอิทธิพล รวมทั้งแร่ธาตุ 16 ชนิดที่อยู่ในดินกัดผิวพระอีกประการหนึ่งทำให้ผิวพระเป็นรูคล้ายตามด เมื่อส่องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ที่มีอัตราขยาย 20 เท่าขึ้นไปจะพบว่า มีลักษณะรูคล้ายรังผึ้ง หรือคล้ายปะการัง (ในพระเนื้อดินดิบเท่านั้น)

10. **แร่ดอกมะขาม** ได้แก่ มวลสารที่มักผสมใส่ในเนื้อพระตระกูลลำพูน แร่ชนิดนี้จะมีสีแดง มีฤทธิ์เป็นธาตุไฟตามความเชื่อโบราณอันได้มาจาก แร่เหล็กไหลและโพรงเหล็กไหลจะบดให้ละเอียด และผสมลงในเนื้อพระ

11. **ความแกร่ง (Solid)** หมายความว่า พระรอดนั้นมีการเผา 2 วิธี

- การเผาโดยใช้ไฟแรง การเผาด้วยไฟแรงใช้อุณหภูมิการเผาตั้งแต่ 1 000 องศาขึ้นไป เนื้อพระชนิดนี้จะมีสีเขียว/สีมอย/สีเทาฟ้า/สีเขียวคาดเหลือง/สีแดงคาดเขียว เนื้อพระรอดจะมีความแกร่งสามารถกรีดกระຈักได้ (แต่คงไม่มีใครทำเพราะกลัวพระหักเพราะโครงสร้างโมเลกุลเริ่มเสื่อมสภาพลง)

- การเผาโดยค่อยเร่งความร้อนให้ระอุ การเผาชนิดนี้จะทำให้เนื้อพระสวยงาม





หรืออีกวิธี จะใช้แสงแดดแห้งหรือเผาด้วยไฟอ่อนๆ จะใช้กับเนื้อพระที่สร้างด้วยดินศิลาอิศุนยสม่วน (ดินชนิดนี้มีคุณสมบัติรักษาเนื้อว่าน มีลักษณะใกล้เคียงกับปูนโบราณที่ใช้ปั้นพระสมเด็จ) และมักนิยมเรียกกันว่าเนื้อดินดิบ สีนั่นได้แก่ สีดอกพิกุล/สีขาวดอกจำปี

12. ผิวพระจะมีสีหม่น หมายความว่า พระรอดที่อยู่ในพื้นดินนานๆ คราบกรุคราบเคลือบเกาะล้าไม่ค่อยออก พอพระแห้งนำมาถ่ายภาพด้วยกล้องดิจิทัล ภาพที่ออกมาจะมีสีหม่น ฝ้า ทำให้ภาพไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เป็นผลของคราบปรอทเคลือบผิวพระ

13. รอยครุดของแม่พิมพ์ หมายความว่า พระรอด ในการออกแบบนั้นส่วนที่เป็นความกลมความลึกของช่วงแขน รอยครุดของพระเศียรบริเวณแก้มด้านซ้ายขององค์พระรอด ความกลมของฐานพระ บริเวณดังกล่าวจะมีรอยครุดเกิดขึ้นเนื่องจากแม่พิมพ์ส่วนพระรอดใหม่ไม่ปรากฏรอยครุด แต่ต้องพิจารณาเป็นรายๆ ไป

14. ความแบน/ความหนาขององค์พระ (e e) หมายความว่า ด้านข้างพระรอดพิมพ์ใหญ่วัดมหาวนนั้นจะเป็นเอกลักษณ์ที่ปลอมแปลงได้ยาก ยิ่งเรื่องของปีกพระรอดความเรียงตัวของใบโพธิ์สมมุติ

15. ลักษณะของหมัดไฟบนองค์พระรอดกระจาย หมายความว่า พระรอดแท้นั้นจะผสมว่านกระจายทั่วองค์พระดังนั้นเมื่อนำพระรอดไปเผาในอุณหภูมิที่สูงเกิน 1,000 องศาขึ้นไปจะทำให้ว่านที่ผสมอยู่ในเนื้อพระเดือดพุ่งออกมาคล้ายปล่องลาวาของภูเขาไฟ จึงเป็นการพิจารณาพระรอดแท้ได้อีกประการหนึ่ง

16. หลังพระรอด ลายมือบนหลังพระรอด หมายความว่า การกดพระรอดนั้น ผู้กดมักจะลงอาการคาถาและความตั้งใจลงไปมากจึงมีลักษณะเป็นเอกองค์ที่ไม่เหมือนใคร ลายมือใหญ่ เป็นลักษณะของคนโบราณ เป็นการพิจารณาพระรอดแท้ได้อีกประการหนึ่ง หลังพระรอดมีสองลักษณะ ดังนี้

แบบชนิดหลังแบน

แบบชนิดหลังเต่า

1. โชนเนื้อพระรอด หมายความว่า เนื้อพระรอดโดยทั่วไป มักจะมีเนื้อ 2 โชน โชนเนื้อหยาบผสมละเอียด (เนื้อมาตรฐาน) และโชนเนื้อละเอียด เนื้อพระจะมีความละเอียด โดยมีแร่ดอกมะขามเล็กๆ กระจายทั่วองค์พระ โดยเฉพาะเนื้อละเอียดเข้าใจว่าเพื่อให้ข้าราชการ การสร้างด้วยความประณีตจากดินบริสุทธิ์/ดินศิลาอิศุนยวามงคลสดโดยละเอียด





1 . มวลสารบังคับในเนื้อพระรอด หมายความว่า พระเนื้อดินที่พระฤๅษีสร้างนั้น เนื้อพระจะมีมวลสารบังคับ ได้แก่ ว่างน/ แร่ดอกมะขาม/ แร่เม็ดมะขาม/ เหล็กไหลตาแรด พระธาตุชนิดต่างๆ เนื้อพระรอดไปตรงกับบันทึกสร้างพระกำแพง/ พระผงสุพรรณ ข้อความในการบันทึก มีมวลสารที่คล้ายคลึงกัน เพียงแต่มีขนาดมวลสารหยาบหรือละเอียดเท่านั้น แต่ที่สำคัญต้องจำเนื้อพระให้ได้คือเห็นของแท้บ่อยๆ

ข้อสังเกตรอยมาร์คของช่างหลวง เส้นบังคับพิมพ์ หมายความว่า ทางฐานด้านขวา ขององค์พระมักจะมียอยมาร์ค พบในพระรอดพิมพ์ใหญ่วัดมหาวัน พระคงวัดพระคง ที่ขุด ได้จากการสร้างศาลาการเรียนรู้ชุมชนวัดพระคงฤๅษี ปี 2551 สันนิษฐานว่ารอยมาร์คดังกล่าวตรงกัน ทั้งพระรอดวัดมหาวัน และวัดพระคงฤๅษีจึงสันนิษฐานว่าเป็นช่างหลวง ตระกูลเดียวกัน หรืออายุการสร้างนั้นอยู่ในยุคเดียวกัน และกรณีสุดท้ายอาจจะเป็นวัดที่มี อาณาเขตติดต่อกัน แต่พระพิมพ์อื่นอาจจะไม่มี ควรพิจารณาข้ออื่นๆ ประกอบด้วย





ศาสตร์การดูหลังพระรอด

โดยปกติแล้วพระรอดเป็นพระเนื้อดินที่เกิดจากการกดพิมพ์พระโดยใช้นิ้วหัวแม่มือกดลงไป อาจจะมีลายมือปรากฏอยู่ด้วยค่อนข้างชัดเจน ยกเว้นในกรณีที่ถูกกดพิมพ์ใช้มีือกดจนลายมือสึกทำให้มองไม่เห็นลายนิ้วมือ ลักษณะเช่นนี้ก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ต้องใช้หลักการพิจารณาเป็นกรณีไป (ความจริงนั้นเข้าใจง่ายเมื่อถูกค้นพบ)

การจำแนกพระรอดได้ 5 พิมพ์ ตามรายละเอียดดังนี้

1 พระรอดพิมพ์ใหญ่ ฐานกว้าง 1.2 - 1.4 ซม. สูง 2.4 - 2.9 ซม. (โดยเฉลี่ย) มีพุทธลักษณะคล้ายกับพระสมัยทวาราวดีกับพระสมัยลพบุรี พระเศียรเม็ดพริกไทยและแบบทวาราวดี คือหน้าผากกว้าง คางเป็นสี่เหลี่ยม และคางแหลม เบี้ยวเนื่องจากรอยครูดของพิมพ์พระ จนทำให้เกิดคางเบี้ยว ลักษณะรอยครูดเช่นนี้เป็นแนวคิดของ คุณเชียรธีรศานต์ มักจะพบในพระรอดยุคที่พบแรกๆ ที่วัดมหาวัน แต่ปัจจุบันไม่พบอีกเลย (เนื่องจากนำมาลื้อพิมพ์จนเลอะเลือนหายไป) โปรีตั้งเป็นขอเบ็ดที่อยู่จะมีรอยพิมพ์แตกเป็นเนื้อเกิน จะมีความแตกต่างกันไป มีความคมชัดและมีเส้นที่มีลักษณะคมและเล็กบาง เป็นบางจุดบริเวณข้างหูซ้ายจะเห็นเป็นขอเบ็ดเล็กๆ บางองค์ก็ไม่ปรากฏเนื้อเกิน เป็นเส้นทิ้งปลายมาจรดกับกลุ่มโปรีข้างซ้ายขององค์พระ มีรอยหยดน้ำ (บ้างก็ว่าเส้นน้ำตก) จากท้องแขนซ้ายพาดลงมาจนถึงเข่าซ้าย จรดฐาน มีเส้นฐาน 4 เส้น ไม่รวมเส้นแซม ใต้ฐานชั้นแรกมีเส้นเล็กๆ อยู่ระหว่างเส้นใหญ่ใต้ฐานชั้นล่างสุดจะมีเนื้อเกินลงมาเป็นแท่ง ซึ่งบางท่านจะเรียกว่าฐานดาก หรือฐานก้นแมลงสาบ (ถ้าเป็นพิมพ์ฐานพับจะไม่ปรากฏฐานดาก) ปากตะขาบในพระรอดพิมพ์ใหญ่ (พระที่ทำขึ้นมาลื้อพิมพ์ใหม่บางองค์) เน้นที่ปากตะขาบมากเกินไป บางองค์ก็ไม่ปรากฏตะขาบอัปากแต่อย่างใด มีผู้คนอวดอุตริทำให้คล้ายในหนังสือเกินความเป็นจริงทางธรรมชาติ ท่านว่าน่าจะเป็นพระสร้างขึ้นมาทีหลัง จากการสัมภาษณ์ หลงหนานแสนคำ อดีตสามเณรวัดมหาวัน ได้ให้ข้อคิดว่า การพบพระรอดที่ลักษณะแตกต่างกัน ไม่เหมือนกันสักองค์ หมายความว่า ลักษณะโดยรวมแล้วเหมือนกัน จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของพิมพ์ทรงเท่านั้น





พระรอดพิมพ์ใหญ่วัดมหาวัน (พิมพ์ช้างหลวง) (open)
ประวัติพระ เป็นพระที่ขุดพบโดยลุงน้อยแก้ว





พระรอดพิมพ์กลางวัดมหาวัน (เม็ดผดชัดเจน)



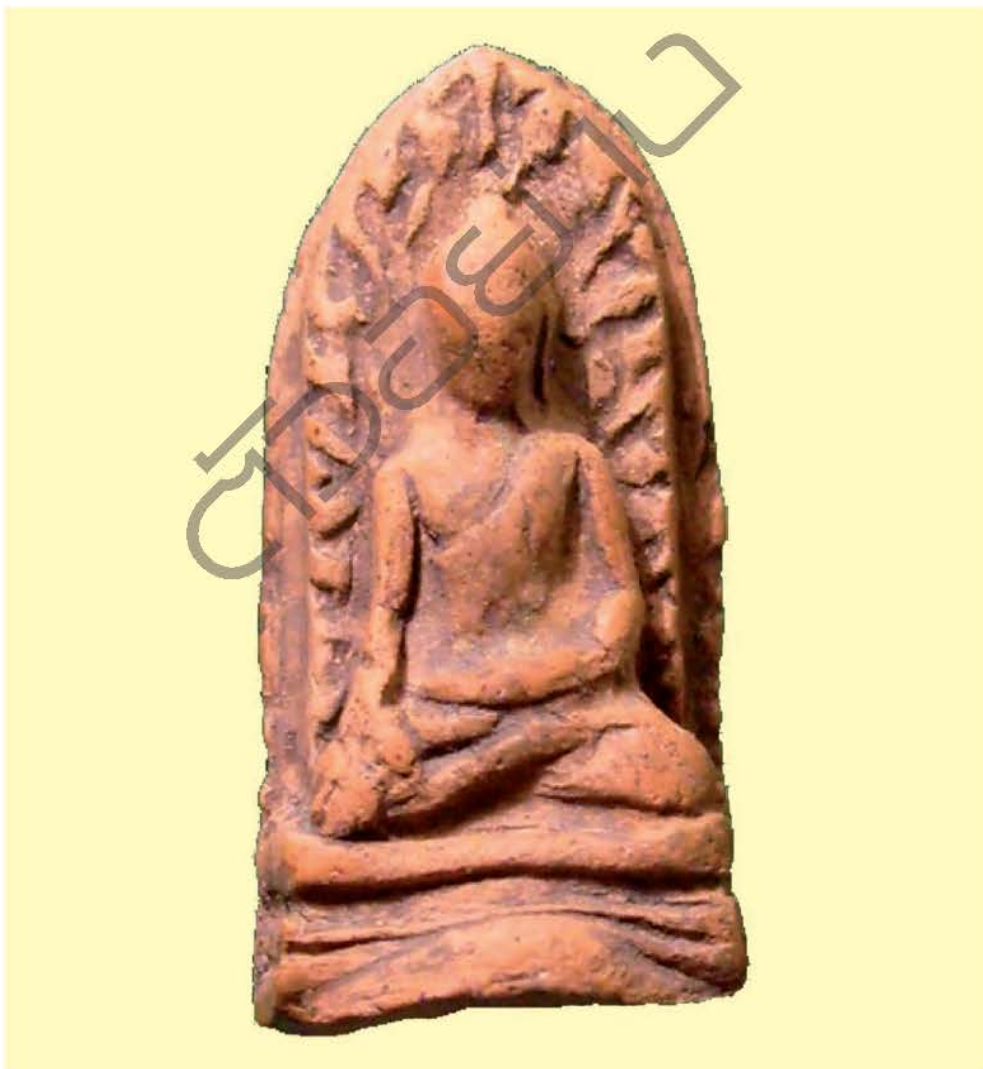


2 พระรอดพิมพ์กลาง ฐานกว้าง 1.3 - 1.4 ซม. สูง 2.4 - 2.9 ซม. (โดยเฉลี่ย) ลักษณะคล้ายพระเชียงแสนรูปร่าง อวบ อ้วน ลำ สั้น มีโพธิ์ 2 แถว โพธิ์กลุ่มไม่ติดเกศ (ลักษณะโพธิ์โดยรวมใกล้เคียงพิมพ์ใหญ่ ผิดแต่ไม่มีรอยแตกด้านหลังพระ) จะมีเส้นแตกใต้ คาง และที่ซอกแขนขาจากองค์พระถึงแขน จะมีลักษณะรอยตำหนิ 2 รอย ฐานพระรอด พิมพ์กลางจะมีเพียง 3 ชั้นเท่านั้น และเส้นแซมใต้ฐานบนจะไม่ติดตลอดแนวและมักจะ ปรากฏให้เห็นเพียงบริเวณด้านหัวฐาน ด้านขวาขององค์พระ ส่วนบริเวณอื่นๆ จะปรากฏ บ้างแต่รางเลือน ฐานชั้นล่างสุดจะมีขนาดใหญ่กว่าฐานชั้นอื่นๆ ปรากฏฐานดากเช่นเดียวกับพระรอดพิมพ์ใหญ่





3 พระรอดพิมพ์เล็ก ฐานกว้าง 1.2 1.3 ซม. (โดยเฉลี่ย) มีขนาดย่อมกว่าพิมพ์ใหญ่และพิมพ์กลาง พุทธลักษณะคล้ายพระรอดพิมพ์กลาง พระพักตร์ทรงผลมะตูมมีโพธิ์สองแถว โพธิ์ตั้ง ตั้งเกศมีฐาน 3 ชั้น (บางท่านนับแต่เส้นใหญ่จึงมีเพียงชั้นเดียว) มีเส้นแตกใต้คางซ้ายขององค์พระ ลงมาจรดบ่าด้านซ้ายองค์พระ มีลักษณะเหมือนเป็นเส้นลำคอ เรียกเส้นเอ็นคอ เส้นแซมใต้ฐานชั้นบนจะไม่ค่อยติดจะสังเกตได้จากทางหัวฐานด้านซ้ายฐานชั้นล่างสุด ช่วงตอนกลางจะไม่ติด แม่พิมพ์เป็นเซนนีทุกองค์ เป็นเอกลักษณ์ของพิมพ์เล็ก ไม่ปรากฏฐานதாகเหมือนพิมพ์ใหญ่และพิมพ์กลาง (เป็นฐานพับ) (พระรอดพิมพ์เล็กมีหลายพิมพ์ทรง ใช้การพิจารณาเนื้อพระเป็นหลัก)





พระรอดพิมพ์เล็กวัดมหาวันพิมพ์ต่างๆ



พระรอด

ฉบับพิมพ์นิยม



หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือศึกษาด้านต่างๆ ของพระรอด
พระรอดชุดนี้ เหมาะสำหรับนักอนุรักษ์พระรอด
ศึกษาเรื่องพระรอด วิธีการดู เปรียบเทียบ

- ♦ พระรอดแท้
- ♦ พระรอดหายาก
- ♦ พระรอดราคาสูงมาก

